

ΠΛΑΤΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΩΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΩΝ
ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΩΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

ΥΠΟ ΤΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΥ

ΣΥΛΛΟΓΟΥ

ΕΤΟΣ Α΄.-ΤΟΜΟΣ Α΄.

(Ὅτι ἐστὶ περὶ τοῦ ἄν ὀσιωτέρου ἀνθρώπου
βουλευσάτω ἢ περὶ παιδείας καὶ αὐτοῦ καὶ
τῶν αὐτοῦ οἰκείων. (Πλάτ. Θιάγης.)



ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Κ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ

—
1879

ΠΛΑΤΩΝ

ἜΤΟΣ Α΄.

31 ΜΑΙΟΥ 1879

ΤΕΥΧΟΣ Η΄.

ΠΕΡΙ ΑΝΑΓΝΩΣΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ.

« Δεινόν γε ἡ ἄγνοια καὶ πολλῶν κακῶν ἀνθρώποις αἰτία. » Οὕτω ἄρχεται ὁ περὶ διαβολῆς τοῦ Λουκιανοῦ, ὃν μονονοῦ πᾶς Ἑλληὴν διδάσκαλος ἐδίδαξε καὶ πᾶς Ἑλληὴν μαθητὴς ἔμαθεν—ἐν τῷ σχολείῳ.—Ἄλλ' ἐν τῇ πράξει φαινόμεθα ἡμεῖς οἱ διδασκαλικοὶ ὅτι δυνάμεθα ἔστιν ὅτε νὰ κάμνωμεν ἐπωφελῆ χρῆσιν τῆς ἀγνοίας τῆς τε ἡμετέρας καὶ τῆς τῶν ἄλλων. Οὕτω συζητοῦμεν καὶ κρίνομεν περὶ ἀξίας καὶ πλεονεκτημάτων τῆς τε ἀλληλοδιδασκτικῆς καὶ τῆς συνδιδασκτικῆς μεθόδου, ἐν ᾧ καὶ διὰ μόνης τῆς χρήσεως τῶν ὀνομασιῶν τούτων προδίδομεν τὴν ἡμετέραν ἀγνοίαν τοῦ πράγματος. Οὕτω κρίνομεν περὶ προγραμμάτων, ἅτινα δὲν κατανοοῦμεν, καὶ ἡ κρίσις μας μένει ἡ αὐτὴ καὶ ἂν μᾶς ἀποδείξωσιν ὅτι τὰ προγράμματα λέγουσι τὸναντίον ἢ ὅ,τι ἡμεῖς ἐξελάβομεν. Οὕτω καὶ περὶ τῶν ἀναγνωστικῶν μου βιβλίων ἐξηνέχθησαν πολλαὶ καὶ διάφοροι κρίσεις· οἱ μὲν εὔρον αὐτὰ ψυχρά, μὴ ἐξεγείροντα ἱκανῶς τὸ διαφέρον τῶν παιδῶν· οἱ δὲ μωρὰ καὶ παιδαριώδη, οἱ δὲ ἀκατάληπτα ὑπὸ τῶν παιδῶν, οἱ δὲ ὀξύδερκέστεροι, δεισιδαιμονικά, ἀντιθρησκευτικά, ὀλέθρια εἰς τὴν Ἑλλ. νεολαίαν.

Ἡμεῖς ἠξέυρομεν ὅτι ἐν Ἑλλάδι σπανίως ἐπαινεῖται τι καλὸν ἔργον

ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων κατὰ καθήκον, ἀλλὰ κατὰ χάριν, ἐπ' ἐλπίδι ἀντιχάριτος. Τούτου δὲ μὴ ὑπάρχοντος παρ' ἐμοί, ἐπεκάθητο πολὺν χρόνον σιγῇ βαθεῖα ἐπὶ τῶν ἐμῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων, μέχρις οὗ τελευταῖον τινὲς τῶν ἀξιοτίμων συνεταίρων, ἐξεγερθέντες, ἐκ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν ἐκδόσεων τῶν Ἐγχειριδίων μου, ἤξιωσαν αὐτὰ πλείστου λόγου, καὶ οὕτω συνετέλεσαν τὸ καθ' ἑαυτοὺς εἰς τὸ νὰ γίνωσιν αὐτὰ γνωσιότερα καὶ νὰ λάβωσι μείζονα διάδοσιν, ἐφ' ᾧ καὶ εὐχαριστοῦμεν αὐτούς.

Τὸ τῆς ἀγνοίας δεινὸν δὲν προέρχεται μέγα παρ' ἐκείνων οἵτινες αὐτοὶ διατελοῦντες ἐν ἀγνοίᾳ καὶ ἀμαθείᾳ ἀποφαίνονται ὡς ἀπὸ τρίποδος περὶ πάντων. « Ἀμαθεία μὲν γὰρ θράσος, λογισμὸς δ' ὄκνον φέρει. » Παρὰ τοιούτων δὲ ἀνθρώπων δῆλον ὅτι οὐδεὶς προσδοκᾷ ἦθος ἀνατρεπτικὸν τῆς Θεουκυδείδειου ταύτης ἀληθείας, ἀλλ' ἀποδέχεται τὰς κρίσεις των, ὡς ἀνθρώπων, οἷους ὀρίζει αὐτοὺς τὸ ἀνωτέρω ῥῆμα.

Πολὸν σοβαρώτερον εἶναι τὸ πρᾶγμα, ὅπου ἄνθρωποι ἐν γνώσει παραμορφοῦσι τὸ ἀληθές, κερδοσκοποῦντες ἐπὶ τῆς ἀγνοίας τῶν ἀκροατῶν ἢ ἀναγνωστῶν αὐτῶν. Παρὰ τοῖς τοιούτοις τὸ θράσος ἤδη εἶναι τὸ ἐλάχιστον τῶν ἐλαττωμάτων. Εἶναι δὲ μᾶλλον βλαβεροί, ὡς φερούσης τῆς γνώμης των τὸ κῦρος τῆς γνώσεως ἐπὶ τινα χρόνον, μέχρις οὗ ἀφαιρεθῶσι τὴν λεοντὴν ταύτην. Πάσχουσι δὲ οἱ τοιοῦτοι δεινὴν φωτοφοβίαν. Ἐντεῦθεν ὁ κρύφιος πόλεμος κατὰ πάσης διατριβῆς προτιθεμένης νὰ ἐπιχύσῃ ἀμυδρόν τι φῶς ἐπὶ τῶν πραγμάτων· διότι ὅταν διαδοθῶσιν ἐν τῷ διδασκαλικῷ κύκλῳ καὶ καταστῶσι κοινὰ τοιαῦτα γνώσεις, αἵτινες ἐν Γερμανίᾳ ἀπὸ πολλοῦ ἤδη, μετὰ μακρὰς καὶ ἐμβριθεῖς συζητήσεις καὶ βασάνους, ἐβεβαιώθησαν καὶ εἰσὶ πλέον ἀνεπίδεκτοι ἀμφισβητήσεως, τότε πᾶς τις θὰ ἦτο εὐλαβέστερος περὶ τὰς κρίσεις του διὰ φόβον μὴ γείνη καταγέλαστος.

Ἡμεῖς ὅσον μείζον βλέπομεν τὸ ἐκ τῆς ἀγνοίας κακόν, τόσον μείζονα αἰσθανόμεθα ὀρμὴν νὰ ἐργασθῶμεν τὸ κατὰ δύναμιν εἰς διάλυσιν τῆς ἀχλύος τῆς ἐπικεχυμένης ἐπὶ τῶν ἡμετέρων παιδαγωγικῶν πραγμάτων. Ἀσφαλεστέραν δὲ καὶ πιστοτέραν ὁδὸν πρὸς τοῦτο εὐρίσκομεν, οὐχὶ ἐκφέροντες ἰδίαις γνώμας, οὐδὲ τὰς τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ Γερμανοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον, καθ' ὅσον εἶναι δυνατόν, ἐκτυλίττοντες ἔμπροσθεν τῶν ἡμετέρων ἀναγνωστῶν ὀλόκληρον τὴν δίκην τὴν γενομένην ἐπὶ ἐκάστου παιδαγωγ. ζητήματος μετὰ τῶν ὑπὲρ καὶ κατὰ εἰπόντων, τοῦ διασκεπτικοῦ, καὶ τῆς ἐν τῷ παρόντι ἐπικρατούσης ἀποφάσεως.

Ἄλλ' ἢ ἔλλειψις τοῦ ἀναγκαίου χρόνου μᾶς ἀναγκάζει ἐν τῷ παρόντι ἐπιχειροῦντας νὰ πραγματευθῶμεν περὶ ἀναγνωστικῶν βιβλίων, νὰ συντο-

μεύσωμεν τὴν ὁδὸν ταύτην καὶ νὰ παρθέσωμεν εἰς τοὺς ἡμετέρους ἀναγνώστας ἐκ τῆς περὶ ἀναγνωστικῶν βιβλίων ἐξαιρέτου πραγματείας τοῦ Marg¹ μόνον ἀποσπάσματα, ἱκανὰ ἐν τούτοις νὰ καταδείξωσιν ὅτι δὲν εἶναι ἀτομικαὶ γνώμαι τοῦ συγγραφέως, ἀλλ' αἰ σήμερον ἐν Γερμανίᾳ ἐπικρατοῦσαι ἀποφάσεις.

« Ἐν ᾧ τὰ παλαιότερα ἀναγνωστικὰ βιβλία ἀκόμη ἐνεφανίζοντο εἰς νέας ἐκδόσεις, καὶ ἐν ᾧ τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον παρά τινων μὲν ἐγένετο διδακτικὸν μόνον τῆς ἀναγνώσεως, παρ' ἄλλων ἐγχειρίδιον πάντων τῶν ἐν τῷ σχολείῳ πραγματικῶν μαθημάτων, παρ' ἄλλων τέλος ἐγένετο εἶδος τι συλλογῆς παραδειγμάτων τῆς γραμματικῆς, ἀνεπτύχθη ἀπὸ τῆς τρίτης δεκαετηρίδος πλαυσία συγγραφή ἀναγνωστικῶν βιβλίων, ἧτις ἤθελε μὲν νὰ εἶναι ὑπηρετικὴ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον καὶ εἰς ἐκείνους τοὺς σκοπούς, πρὸ πάντων ὅμως εἰς τὸν ἰδεώδη σκοπὸν ὀλομεροῦς διανοητικῆς καὶ ἠθικῆς μορφώσεως. Ἐν ᾧ ἐπεδίωκον τοῦτον τὸν σκοπὸν, ἐπίστευον ὅτι καὶ ἐκείνων ἄριστα ἐπιτυγχάνουσι. Ἴνα ἐπιτύχη ἐμφαντικὴν, ὠραίαν ἀνάγνωσιν, ἀπέβλεπον κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν τεμαχίων (Stuecke) εἰς τὸ κάλλος τοῦ εἶδους, εἰς παράστασιν τῶν πραγμάτων κινήτικὴν τῆς καρδίας καὶ τῆς φαντασίας, καθόσον ἀνεγνώριζον ὅτι τὸ πάσας τὰς ψυχικὰς δυνάμεις ἐντεῖνον θέλγητρον ἄγει τρόπον τινὰ αὐτὸ ἀφ' ἑαυτοῦ εἰς ἐμφαντικὴν ἀνάγνωσιν. Ὑποθέσεις ἐπαγωγοὶ ἐν ποικίλῃ, χαριέσση, ζωηρᾷ παραστάσει, ἔμελλον καὶ τὴν γλωσσικὴν μὲν μορφῶσιν πολυμερέστερον καὶ ἀσφαλέστερον νὰ προαγάγωσιν, ἢ ἢ μᾶλλον διανοητικὴ ἀντίληψις καὶ μονότονος παράστασις τῶν πραγμάτων ἐν τοῖς παλαιότεροις ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις. Καὶ τῆς πραγματικῆς διδασκαλίας προετίθετο τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον νὰ ἔλθῃ εἰς βοήθειαν διὰ παραδοχῆς εἰκόνων ἐκ τῆς φύσεως καὶ ἐκ τοῦ βίου. Ἐννοεῖται ὅτι ὁ συγγραφεὺς παρητεῖτο πάσης πληρότητος, (Vollstaendigkeit), προσέφερεν οὐχὶ ἱστορίαν, ἀλλὰ ἱστορίας, οὐχὶ φυσικὴν ἀλλὰ φυσικὰς εἰκόνας, ἤθελε διὰ τῆς ἀναγνώσεως τῶν τεμαχίων τούτων, νὰ ἐπιδιώκηται οὐχὶ τόσον τὸ εἰδέναι, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ ἐνταθῇ ἢ κατακωχιμότης εἰς τὴν ἁρμονίαν καὶ τὸ κάλλος τῆς φύσεως, νὰ πληρωθῇ ἢ ψυχὴ θαυμασμοῦ εὐγενῶν καὶ μεγάλων πράξεων, εἰς τὸ θεωροῦν βλέμμα νὰ ἀνοιχθῶσι τὰ πλάτη καὶ τὰ βάθη τοῦ βίου, εἰς τὸ μαντεῦον πνεῦμα νὰ ἀποκαλυφθῇ ἐν τῇ πληθούτῳ τῶν φαινομένων ἢ ὑπαρξίς τοῦ Ἐγὼς, ἐν ᾧ πάντες ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμὲν.

¹ (In Schmid's Encyklopaedie.)

Τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον κατέχει ἐν τῷ παρόντι μεταξὺ τῶν διδακτικῶν ὀργάνων τοῦ σχολείου βεβαίαν θέσιν. Εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι καὶ κατὰ τοὺς νεωτάτους χρόνους παρὰ σπουδαίων ἀνδρῶν ἐξεφράσθη ὁ φόβος, μήπως διὰ τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου παραγκωνισθῇ ἡ Ἱερὰ γραφή ἐκ τῆς κεντρικῆς τῆς θέσεως.¹ . . . Ἄλλ' ὅμως παραγκωνισμὸν τῆς θρησκευτικῆς διδασκαλίας δὲν ἔχει νὰ φοβηθῇ τις, ὅταν τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον εἶναι χριστιανικὸν ὃ ἐστὶ δὲν περιέχει οὐδὲν τὸ ὁποῖον ἀντίκειται εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ χριστιανισμοῦ. Εἶναι γεγονός ὅτι τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου γίνεται ἤδη χρῆσις εἰς πάντα τὰ γερμανικὰ σχολεῖα, καὶ οὐδαμοῦ ὑπάρχει ἔλλειψις καταλλήλου. Τὸ πρωσικὸν διάταγμα τῆς 3 Ὀκτωβρίου 1854 ἐλπίζει, ὅτι μετὰ τὰς σπουδαίας ἀναπτύξεις, αἵτινες ἀπὸ μιᾶς δεκαετηρίδος καὶ ἔτι πρότερον ἐγένοντο ἐπὶ τῶν διδακτικῶν βιβλίων, ὁ χρόνος δὲν εἶναι πλέον μακρὰν, καθ' ὃν θὰ κατασκευασθῇ πρότυπον ἀναγνωστικὸν βιβλίον, ὅπερ συγχρόνως νὰ εἶναι καὶ βιβλίον τοῦ λαοῦ. Ἐκτοτε ἐνεφανίσθησάν τινα ἀναγνωστικὰ βιβλία, ζητοῦντα νὰ ἐκπληρώσωσι τὴν εὐχὴν τοῦ διατάγματος. Ὡς χαρακτηριστικὸν τῶν νέων τούτων Πρωσικῶν βιβλίων θεωροῦνται αἱ σοβαραὶ θρησκευτικαὶ διηγήσεις καὶ ἡ πληθὺς τῶν πραγματικῶν ἀναγνωσμάτων.² Τὸ τελευταῖον τοῦτο προῆλθεν ἔνεκα τοῦδε, ὅτι κατὰ τὸ διάταγμα ἡ κοσμογνωστικὴ διδασκαλία ἐν τοῖς ἀδιαίρετοις σχολείοις³ πρέπει νὰ περιορίζηται εἰς μάθησιν τῆς ἐν τῷ ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ περιεχομένης ὕλης. . . .

Ἄν κρίνωμεν κατὰ τὰ ἐκδοθέντα τὰ τελευταῖα ἔτη ἀναγνωστικὰ βιβλία, ὁ σκοπὸς τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου ὀρίζεται σχεδὸν ὁ αὐτὸς ὑπὸ τῶν ἐκδοτῶν. Οἱ πλεῖστοι τῶν ἐκδοτῶν ὀρίζουσι σκοπὸν αὐτοῦ πνευματικὴν καὶ γλωσσικὴν μόρφωσιν. Διὰ συλλογῆς τεμαχίων ἐκ τῆς ἐθνικῆς φιλολογίας, ἐκλεγομένων καταλλήλως πρὸς ἐκάστην βαθμίδαν τῆς ἡλικίας τῶν παιδῶν πρέπει ὁ κόσμος τοῦ πνεύματος καὶ τῶν αἰσθήσεων νὰ ἀποκαλυφθῇ εἰς τὸν παῖδα ἐν τῇ μορφῇ, ἣν ἐπεσφράγισε τὸ ἐθνικὸν πνεῦμα, ἐντεῦθεν νὰ ἐξεγερθῇ ὄρεξις τοῦ παρατηρεῖν καὶ σκέπτεσθαι, νὰ ἀναρριπισθῇ πᾶν ἱερὸν αἰσθημα, νὰ ἐνισχυθῇ ἡ βούλησις, καὶ νὰ ἀχθῇ εἰς ἐνάρετον πρᾶξιν. Διὰ τῆς εὐχαρίστου ἐνασχολήσεως περὶ ἀναγνώσματα παρουσιαζό-

1 Διότι παρὰ τοῖς Γερμανοῖς δίδεται ἡ Ἱερὰ γραφή εἰς τὰς χεῖρας τῶν παιδῶν πρὸς ἀνάγνωσιν.

2 Ὁ ἐστὶν ἀναγνωσμάτων εἰλημμένων ἐκ τῶν πραγματικῶν ἐπιστημῶν, οἷον ἱστορίας, γεωγραφίας, φυσικῆς, φυσικῆς ἱστορίας κτλ.

3 Τοῖς ἔχουσιν ἓνα μόνον διδάσκαλον.

μενα ἐν ποικίλῃ καὶ ἐντελεῖ μορφῇ πρέπει νὰ πλουτισθῇ ὁ γλωσσικὸς θησαυρὸς τοῦ παιδός, τὸ γλωσσικὸν αὐτοῦ αἶσθημα νὰ καθοδηγηθῇ, ἡ δεσμευμένη γλωσσικὴ δύναμις νὰ λυθῇ, ἄρα γλωσσικὴ μὀρφωσις διὰ πνευματικῆς καὶ ψυχικῆς μορφώσεως, οὐχὶ διὰ θεωρίας τῆς ἀφηρημένης μορφῆς τῆς γλώσσης. Πρὸς τούτοις περιέχουσι τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία πλῆθος ἐκθέσεων, ἐν αἷς περιέχονται παντοειδεῖς ὠφέλιμοι γνώσεις, ἐν ἄλλοις μὲν ἀναμειγμένα μετὰ τῶν ἠθικῶν τεμαχίων, ἐν ἄλλοις δὲ κεχωρισμένοι εἰς ἰδιαίτερα κεφάλαια. Τὸ ζήτημα ποίαν διάταξιν πρέπει νὰ προτιμήσῃ τις εἶναι ἀκόμη ἀμφισβητήσιμον. »

« Ἄν περιλαμβάνονται εἰς τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον πλήρεις ἐκθέσεις τινὸς συγγραφῆς, πρέπει νὰ λαμβάνωσι καὶ τὰς ἐπιγραφάς, ἃς ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ συγγραφεὺς, Τεμάχια ἐκ μεγάλων συγγραμάτων πρέπει νὰ λαμβάνωσι τὴν προσήκουσαν ἐπιγραφὴν παρὰ τοῦ ἐκδότου Μεταξὺ τῶν νεωτέρων ἀναγνωστικῶν βιβλίων ὑπάρχουσι πολλὰ μετὰ ἐξαιρέτων εἰκότων. Τὸ βοηθητικὸν τοῦτο μέσον εἰς ἐξέγερσιν ζωηρῶν ἀντιλήψεων τοῦ πραγματικοῦ βίου εἶναι ἄξιον μείζονος προσοχῆς ἢ ὅσον μέχρι τοῦδε γίνεται Τινὰ βιβλία φέρουσι προσέτι παραρτήματα παντοίας ὑποθέσεως, οἷον τὸν πίνακα τοῦ πολλαπλασιασμοῦ, ἄσματα μετὰ τῶν μελωδιῶν των, διδασκαλίαν περὶ παντοίων πραγμάτων καὶ σχέσεων τοῦ πρακτικοῦ βίου, οἷον περὶ χρονολογίας, νομισμάτων, μέτρων, σταθμῶν, περὶ σωτηρίας τοῦ πλησίον ἀπὸ κινδύνων κτλ. κτλ. πάντα ἐντελῶς εὐπρόσδεκτοι προσθηκαὶ καὶ ὑπηρετικαὶ τῆς ἰδιαιτέρας μελέτης. . . .

Ἄμφισβητήσιμος εἶναι ἀκόμη ἡ διαίρεσις καὶ διάταξις τῆς ἀναγνωστικῆς ὕλης ἐντὸς ἐκάστου ἔτους. Ἐν τῷ ἀναγνωστικῷ τοῦ **Wackernagel** δὲν βλέπει τις οὐδεμίαν διαίρεσιν· πεζὸς λόγος καὶ ποιήματα εἰσὶν ἀναμίξ· ἀντὶ τούτου προσεπάθησεν ὁ συγγραφεὺς νὰ καταστήσῃ ἐσωτερικὴν ἀλληλουχίαν τῶν ἀναγνωσμάτων. Ἡ σκοπιμότης τῆς τοιαύτης διατάξεως ἔχει πολλαχῶς ἀμφισβητηθῆ· ἐνδέχεται, λέγουσι, πολλάκις νὰ παρουσιάζωνται αἷτια ἀπαιτοῦντα κατὰ τὴν διδασκαλίαν νὰ ἀποστῇ τις τῆς ἐν τῷ βιβλίῳ σειρᾶς, π. χ. κατὰ τὰς χριστιανικὰς ἢ ἐθνικὰς ἐορτάς, καὶ τότε ἢ μετὰ κόπου κατασταθεῖσα ἀλληλουχία διακόπτεται· πολλαχοῦ δὲ οὐδὲ φαίνεται τις ἀλληλουχία. Εἰς τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον, ὅπερ συγχρόνως χορηγεῖ καὶ ὅλην τὴν ὕλην τῆς πραγματικῆς διδασκαλίας, ἀπαιτεῖται διάταξις κατὰ τὴν συγγένειαν τῆς ὕλης καὶ χάριν τῶν ἐπαναλήψεων. Τὴν γνώμην τοῦ **Raumer** νὰ χωρίζεται τὸ διδακτικὸν μέρος ἀπὸ τοῦ ποιητικοῦ καὶ τοῦ ἐν γένει μορφωτικοῦ, ἠκολούθησαν τι-

νες ἐκδύται.¹ . . . Οἱ πλείονες ὅμως δὲν ἀκολουθοῦσιν ἀκριβῶς τὴν ἀρχὴν ταύτην, καθόσον τοποθετοῦσι μὲν ὁμοῦ τὸ διδασκτικὸν μέρος, ἀλλὰ διὰ παρενθήκης ποιημάτων, ἀποφθεγμάτων κτλ. τοῦ ἀφαιροῦσι τὸν χαρακτηριστῆρα Ἐγχειριδίου. Ἐν τούτῳ πάλιν εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν κεφαλαίων, εἰς ἃ συνάγονται τὰ ἀναγνωστικὰ τεμάχια, πολὺ διάφορος. Ἐν ᾧ τινες ἀρκοῦνται εἰς τρία κεφάλαια, π. χ. φυσικά, γεωγραφικά καὶ κοσμογραφικά, ἱστορικά καὶ βιογραφικά, ἄλλοι καταμελίζουσιν αὐτὰ εἰς τὸ λεπτεπίλεπτον. . . . Ἀλλὰ ποία διάταξις πρέπει νὰ τηρηθῇ ἐντὸς τῶν παραδεχθέντων κεφαλαίων; Ἡ ἀπόκρισις εἶναι ἀπλή. Ἀπὸ τῶν εὐκολωτέρων ἐπὶ τὰ δυσκολώτερα. Ἦδη ἐν τῷ διαφόρῳ μεγέθει τῶν τεμαχίων εἶναι δεδμενὸν μέσον τι, δι' οὗ νὰ αὐξήσῃ τις τὰς ἀπαιτήσεις τὰς εἰς τὴν ἀντιληπτικὴν δυνάμιν τῶν παιδῶν· διότι τὸ μακρότερον τεμάχιον ἐστὶ, *ceteris paribus*, τὸ δυσκολώτερον. Ἄλλως δὲ δὲν ἀφαιρεῖται ἀπὸ τοῦ διδασκάλου τὸ δικαίωμα κατὰ τὴν διδασκαλίαν νὰ μὴ ἀκολουθήσῃ τὴν ἐν τῷ βιβλίῳ διάταξιν.

« Τινὲς νομίζουσι, διότι ἴσα ἴσα φαντασία καὶ αἴσθημα τῶν παιδῶν τόσον εὐεξέγευστά εἰσιν, ὅτι διὰ τοῦτο δὲν πρέπει νὰ ἐξεγείρῃ τις αὐτὰ ἔτι μᾶλλον, ἄλλως θὰ ἠδύναντο ταῦτα νὰ ἐπικρατήσωσιν ὑπερμέτρως τῆς νηφαλίου σκέψεως καὶ νὰ καταστήσωσιν εἰς τὸν πρακτικὸν βίον τὸν παιδα ἄχρηστον. Ἀλλὰ δικαιολογοῦσι τὰ πράγματα τοῦτον τὸν φόβον; Μήπως οἱ ποιηταί, εἰς τοὺς ὁποίους ἐν τῇ νεανικῇ ἡλικίᾳ δένδρον καὶ ῥόδον ἔζων, καὶ ὁ ἀργυροῦς καταρράκτης τῶν πηγῶν ἐκελάδει, μήπως ἦσαν διὰ τοῦτο πάντοτε ἄχρηστοι ἄνθρωποι ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ; Δὲν τίθεται ἔρα διὰ τῆς ἄλλης διδασκαλίας, ἥτις ἱκανῶς ὑποβάλλει τὴν νηφάλιον σκέψιν, ἀντιστήκωμα εἰς τὴν πλάστιγγα; Μόνον περὶ ἐκτάσεως καὶ ἐκλογῆς τῆς ποιητικῆς ὕλης δύναται νὰ ἀμφισβητηται, οὐδόλως περὶ τῆς ἀποδοχῆς αὐτῆς εἰς τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον. Τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον, ὅπερ παρὰ τοὺς γενικοὺς παιδευτικοὺς σκοποὺς, προτίθεται πρὸς τούτους καὶ νὰ μεταδώσῃ γνώσεις ἐκ διαφόρων ἐπιστημῶν, πρέπει νὰ ἔχη τὸ πεζὸν πολὺ ἐκτενέστερον, τὰ δὲ ποιητικὰ τεμάχια πρέπει νὰ ἐκλέγῃ ἀποβλέπων εἰς ἀπλήν, νευρώδη, δημοτικὴν γλῶσσαν, καὶ εἰς ὑποθέσεις, αἵτινες δὲν κεῖνται ἔξω τῆς παιδευτικῆς σφαίρας τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἢ δὲν ἔχουσι τὰς ρίζας των ἐπὶ ξένου ἐδάφους, ὃ ἢ γνῶσις διὰ τῆς ἄλλης διδασκαλίας δὲν διευκολύνεται. Κατὰ ταῦτα πρέπει τινὰ κλασικὰ τεμάχια νὰ μὴ προσφέρωνται

¹ Ταύτην καὶ ἡμεῖς ἀκολουθοῦμεν ἐν τοῖς ἡμετέροις Ἐγχειριδίοις τοῦ Β' καὶ Γ' σχολ. ἔτους.

εἰς τὸν μαθητὴν μηδὲ τοῦ τελευταίου δημοτικοῦ σχολείου, ἐν ᾧ εἰς τὸν ὁμηλικὰ μαθητὴν τοῦ γυμνασίου πρέπει νὰ γίνωνται γνωστά. Ταῦτα ὡς ἔχορτα τὰς ρίζας τῶν ἐν τῇ ἀρχαιολογικῇ ἀντιλήψει τοῦ κόσμου, ὡς ἐξαρτώμενα ἀπὸ μυθολογικῶν ἐξηγήσεων, θὰ ἦτο ἀδύνατον ποτε νὰ γίνωσι κτῆμα τοῦ μαθητοῦ τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Ἀλλὰ καὶ τὸ πείθον μέρος τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου πρέπει νὰ ἀπομακρύνῃ ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν ἀρχαιομυθολογικὴν ἕλην, ἐν ᾧ ἐν τῷ ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ τῷ διὰ τὰς κατωτέρω τάξεις τῶν γυμνασίων, τοιαύτη ἕλη, π. χ. ἔκθεσις τις τοῦ Τρωϊκοῦ κύκλου, ἔχει καταληλθότατα τὸν τόπον του. Τὸ νὰ κηρυχθῇ τις κατὰ τῆς παραδοχῆς παραμυθίων, Λίσωπειων μύθων κτλ., ἐν τῷ ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ ἔνεκα τούτου « ὅτι ὁ παῖς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς δὲν πρέπει νὰ μανθάνῃ μηδὲν τὸ ὁποῖον νὰ προσκρούῃ εἰς τοὺς νόμους τῆς διανοίας »¹ εἶναι μωρόν, διότι τοιαύτη πρόσκρουσις δὲν κεῖται εἰς τὴν φύσιν τῶν εἰρημένων μύθων, ἐν ᾧ ἡ ἐπίδρασις αὐτῶν ἐπὶ τῆς διανοίας καὶ τῆς ψυχῆς οὐδὲ εἶναι δυνατόν νὰ ἐκτιμηθῇ δεόντως. Ἀλλ' ἔνεκα ἄλλης τινὸς αἰτίας δύναται τις νὰ ἀμφιβάλλῃ. « Ὅπως τὸ γνήσιον παραμύθιον, λέγει ὁ Kuehner, εἶχε τὴν γένεσίν του ἐν τῇ πρώτῃ παιδικῇ ἡλικίᾳ καὶ τὴν ἀληθῆ του ζωὴν ἐν τῷ στόματι τοῦ λαοῦ, οὕτως ἀνήκει κυρίως εἰς τὴν πρώτην παιδικὴν ἡλικίαν, ἥτις τὸ θαυμάσιον ἔτι εὐπίστως καὶ εὐήθως ἀποδέχεται, καὶ μόλις ἀρμόζει πλέον εἰς τὴν ἡλικίαν τῆς ἀναγνώσεως, ὅτε ἀρχίζει ἤδη ἡ περιέργεια καὶ ὁ δισταγμός. » Ἀλλ' ἡ τέχνη καὶ τὸ ἔθος τοῦ διηγῆσθαι κατὰ μέγα μέρος ἐξηφανίσθη πλέον ἀπὸ τῶν οἰκογενειῶν· πρέπει λοιπὸν ἡμεῖς νὰ καταφρονήσωμεν τὸ διὰ τῆς ἀναγνώσεως ἀναπλήρωμα καὶ νὰ ἀποκλείσωμεν ἐντελῶς ἀπὸ τοῦ παιδὸς τὴν πλουσίαν βοήθειαν τῶν μύθων; Ὁχι! ἥκιστα ἔνεκα τούτου, ὅτι ἐν τῷ ἀναγινώσκοντι παιδί ἐξεγείρεται περιέργεια καὶ δισταγμός. Μήπως πιστεύουσι τάχα οἱ παῖδες, οἷς διηγούμεθα τὰ παραμύθια, τὴν πραγματικότητα αὐτῶν; Τὴν διαφορὰν ποιήσεως καὶ πραγματικότητος μαντεύει ὁ παῖς λίαν ἐνωρίς, ἀλλὰ καὶ ἂν κατ' ὀλίγον διαγινώσκῃ αὐτὴν σαφέστερον, οὐδὲν ἥττον εὐχαριστεῖται νὰ ἀναστρέφεται ἐνίοτε ἐν τούτῳ τῷ ἀπὸ τῆς πραγματικότητος ἀνεξαρτήτῳ κόσμῳ, ἔτι δὲ μᾶλλον ὅταν τοὺς διὰ τῆς διηγήσεως γενομένους αὐτῷ γνωστοὺς μύθους ἤδη μόνος δύναται νὰ ἀναγινώσκῃ, ἄρα νὰ ἀκούῃ τρόπον τινὰ ἑαυτὸν διηγούμενον. Ὁ φόβος, μήπως ὑποτρέφεται ἡ δεισιδαιμονία παρὰ τῷ λαῷ, ὅταν ἀναγινώσκῃ περὶ γοήτων καὶ μαγισσῶν, εἶναι ἀπήχησις τις (eine Re-

¹ « Εἰς τοὺς ψυχολογικοὺς νόμους » ὡς λέγουσιν οἱ παρ' ἡμῖν ψυχολόγοι.

miniscenz') ἀπ' ἐκείνων τῶν λογιστικῶν χρόνων (jener rationalistischen Zeit) καθ' οὗς ἐπλησίαζέ τις μετὰ τῆς δεισιδαιμονίας νὰ ἐκρίζωση καὶ τὴν πίστιν..... Τέλος μία ἀκόμη ὑπόψια εἶναι ἀξία μνείας. Τινὲς παιδαγωγικοὶ δὲν ἀμφισβητοῦσι μὲν τὴν ἀξίαν τοιούτων ὑποθέσεων εἰς τὴν ἐν τῷ σχολείῳ παιδείῳ τῶν νέων, ἀλλ' ἀξιοῦσιν ὅτι δὲν ἀρμόζουσι ταῦτα εἰς τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον, ὅτι πᾶν μόνον περίεργον, διασκεδαστικόν, παιγνιώδες πρέπει νὰ ἀποκλείεται ἀπὸ τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου, ἄλλως αἱ ὥραι τῆς ἀναγνώσεως θὰ μετεβάλλοντο ταχέως εἰς ὥρας παιγνίων καὶ ἡ ἐμβρίθεια τῆς διδασκαλίας θὰ ἐλωθᾶτο ἔνεκα τούτου. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον τινὲς δὲν θέλουσι νὰ ἠξεύρωσι τίποτε καὶ περὶ τοιούτων τεμαχίων, ἅτινα περιβάλλονται ὑπὸ τοῦ φαίδρου ἐνδύματος τῆς ἀστείότητος. Δῆλον ὅτι ἀναφέρονται τοιαῦτα ἀντιροήσεις μόνον εἰς τὰς κατωτάτας βαθμίδας τοῦ ἀναγνωστικοῦ· διότι βεβαίως οὐδεὶς θὰ ἀντείπῃ, ὅτι τοιαῦτα τεμάχια δὲν πρέπει νὰ παρέχωνται ὡς φιλολογικὰ δείγματα. Ἄλλ' ὁ Wackernagel δικαίως ἐκπλήσσεται « ὅτι ἐπεκράτησεν ἡ ἰδέα ὅτι πρέπει νὰ προσφέρονται εἰς τὴν νεολαίαν μόνον σπουδαῖα, ὡς νὰ ἦτο τὸ ἀστεῖον ἄτιμόν τι ἢ νὰ μὴ ἀρμόζῃ εἰς τὴν νεολαίαν, ἢ εἰς τὸ σχολεῖον. » Οὐχὶ πάντα τὰ τεμάχια τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου εἰσὶ προωρισμένα πρὸς διδασκαλικὴν ἀνάλυσιν, ἢ δὲ ἐπιτροχάδην ἀνάγνωσις καὶ ἡ ἀπόδοσις τοῦ ἀναγνωσθέντος δύνανται μετ' ὠφελείας νὰ ἀσκῶνται ἐπὶ τῆς διασκεδαστικῆς ὕλης, ἥτις διὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ εἶναι μόνον διασκεδαστικὴ. Οὕτω διατηρεῖ τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον καὶ ἐν τοῖς τοιούτοις τὸν χαρακτῆρα βιβλίου πρὸς μάθησιν καὶ ἄσκησιν....

Ἀμφισβητήσιμος εἶναι ἡ σύνδεσις τῆς πραγματικῆς διδασκαλίας¹ μετὰ τοῦ ἀναγνωστικοῦ βιβλίου. Ὅτι τοῦτο καὶ εἰς τὰς ἀνωτάτας τάξεις πρέπει νὰ εἶναι βοηθητικὸν τῆς πραγματικῆς διδασκαλίας, οὐδεμίαν χρῆζει ἀποδείξεως. Δῆλον ὅτι ἡ ἀναγνωστικὴ ὕλη, διὰ νὰ εἶναι ἀληθῶς συντελεστικὴ εἰς τοῦτο, πρέπει νὰ ἐκλέγεται οὕτως ὥστε τὰ μαθήματα τῆς ἀναγνώσεως νὰ καθιστῶσι τὸν μαθητὴν κατακώχιμον πρὸς τὰ ἄλλα μαθήματα καὶ τὰνάπαλιν. Ἡμφισβητήθη ὅμως ἡ νεωστὶ συχνάκις ἐξενεχθεῖσα καὶ πράγματι ἐκτελεσθεῖσα ἀξίωσις, νὰ εἶναι τὸ ἀναγνωστικὸν βιβλίον ἐν τῷ δημοτικῷ σχολείῳ ἡ βάση καὶ τὸ κέντρον τῆς πραγματικῆς διδασκαλίας. Ὑπάρχει φόβος, ὅτι τότε πάρα πολλὰ καὶ διάφορα παρ' ἄλληλα θὰ διδάσκωνται, ὅτι σύνδεσις ἀναγνώσεως, ἀπαγγελίας, γραφῆς, γραμματικῆς

¹ Τῆς διδασκαλίας τῶν πραγματικῶν μαθημάτων οἷον φυσικῆς, γεωγραφίας, ἱστορίας κτλ.

καὶ τῶν πραγματικῶν μαθημάτων γεννᾶ τέρας συγκεντρώσεως. Ὅτι ὁ περιορισμὸς τῆς πραγματικῆς διδασκαλίας εἰς τὴν μάθησιν μόνον τῶν ἐν τῷ ἀναγνωστικῷ βιβλίῳ πραγματικῶν τεμαχίων εἶναι ἀνάγκης ἔργον, ἐπιβαλλόμενον ὑπὸ τῶν περιστάσεων τοῦ ἀδαιρέτου σχολείου, ὁμολογεῖται σχεδὸν ὑπὸ πάντων. Ἄλλ' ἐκ τοῦ περιορισμοῦ ἐκείνου δὲν ἔπεται ἀναγκαίως συντάραξις τῆς διδασκαλίας, ἐκτὸς ὅπου τις ἐν ἐκάστη ὥρᾳ διδασκαλίας θέλει περὶ πάντων τούτων νὰ διδάσκη. Τοιαύτη ἐνασχόλησις μετὰ τῶν διαφόρων ἀντικειμένων τῷ ἔντι θὰ ἐπέφερε τὴν μεγίστην σύγχυσιν. Ἄλλ' ὅμως τίποτε δὲν ἐμποδίζει τὸν διδάσκαλον ἐν τῇ χρήσει τοῦ ἀναγνωστικοῦ νὰ παραχωρῇ ὥρας μὲν τινὰς εἰς διδασκαλίαν τῆς ἱστορίας, ἄλλὰς δὲ τῆς φυσικῆς ἱστορίας καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. . . .

Ἐν δὲ τῷ ἐκ πολλῶν τμημάτων συγκειμένῳ δημοτικῷ σχολείῳ τὰ κατάλληλα τεμάχια θὰ ἔχωσι μόνον νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν αἰθιπύστατον διδασκαλίαν τῶν πραγματικῶν μαθημάτων: »

Τοσαῦτα, νομίζομεν, ἀρκοῦσιν ἐπὶ τοῦ παρόντος νὰ παράσχωσιν ὅπως σαφῆ ἔννοιαν, πῶς ἐννοοῦσι τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία οἱ Γερμανοί, καθόσον τὰ προεκτεθέντα δὲν εἶναι μόνον γνώμη τοῦ συγγραφέως, ἀλλ' ἱστορικὴ ἔκθεσις πασῶν τῶν ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἐξενεχθεισῶν λόγου ἀξίων γνωμῶν ἀπὸ τοῦ Ροχοβίου τοῦ πρώτου συγγραψαντος ἀναγνωστικὸν βιβλίον μέχρι τῆς σήμερον.

Ὁμολογῶ δὲ καὶ ἐγὼ μετὰ τοῦ Marg, τοῦ συγγραφέως τῆς ἀνωτέρω πραγματείας, ὅτι ἀγνοῶ ἂν ὑπῆρξεν ἢ ὑπάρχει ἐν Γερμανίᾳ παιδαγωγικὸν σύστημα δογματίζον ὅτι τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία δὲν πρέπει νὰ περιέχωσι τεμάχια παντοίας ὕλης εἰλημμένης ἐκ πάντων τῶν ἐγκυκλίων μαθημάτων τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, διατασσομένης δὲ καὶ ἐκτιθεμένης κατὰ τὰ προειρημένα. Ἐν αὐτῷ τῷ προτύπῳ τοῦ Ziller, ὅστις μᾶς παρίσταται ὁ τελειωτῆς τοῦ ψυχολογικοῦ συστήματος, εἰδίδαξα ἐγὼ ἐν τῇ Γ'. Γάξει ἐκ τοῦ ἐν χερσὶ τῶν μαθητῶν ἀναγνωστικοῦ βιβλίου τοῦ Curtmann ποτὲ μὲν « περὶ τῆς ἐν Λύζη μάχης (bei Luetzen) » καθ' ἣν ἔπεσεν ὁ βασιλεὺς τῆς Σουηδίας Γουσταῦος Ἀδόλφος, καὶ κατόπιν « περὶ καλλιέργειας καὶ παρασκευῆς τοῦ λίνου καὶ κανναβίου, » καὶ ἄλλοτε « περὶ καπνοῦ. »

Συμφώνως πρὸς τὰς προεκτεθείσας ἀρχὰς ἐπεχειρήσαμεν τὴν σύνταξιν ἀναγνωστικῶν βιβλίων, ἐπὶ τῶν ἐξῆς ὑποθέσεων:

Τὰ μὲν τρία πρῶτα ἔτη τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἐθεωρήσαμεν ὡς τὴν βαθμίδα τῆς μᾶλλον ἢ ἦττον ἀμέσου ἀντιλήψεως τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων καὶ τῆς τῶν μύθων ἢ τῶν μυθικῶν ἱστοριῶν, ἔτι δὲ

ποιημάτων ἢ καὶ ἀσμάτων τῶν εὐαρμοστούντων εἰς ταῦτα· τὰ δὲ τρία ἀνωτέρα ἔτη, ὡς τὴν βαθμίδα τῆς πέραν τῆς ἀμέσου ἀντιλήψεως γεωγραφίας, τῆς ἀληθοῦς ἱστορίας, καὶ τῆς δυνάμει τούτων ἐμμέσου ἀντιλήψεως τῶν αἰσθητῶν· ἔτι δὲ τῶν ποιημάτων καὶ ἀσμάτων τῶν εὐαρμοστούντων εἰς ταῦτα. Διὸ τὰ ἐκδεδομένα ἤδη Ἐγχειρίδια τῶν τριῶν πρώτων σχολικῶν ἐτῶν οὐδὲν καθαρῶς ἱστορικὸν περιέχουσιν, ἀλλὰ μόνον μυθικὰ ἀπὸ τῶν ἀπλουστάτων καὶ οὕτως εἶπειν ἐκ τοῦ προχείρου πεποιημένων μέχρι τῶν καλλιτεχνικῶν τῆς Ὀδυσσεΐας. Περὶ ταῦτα, τὰ ἀπλούστατα καὶ ἐναργέστατα τῆς γεωγραφίας, οὐρανογραφίας καὶ μετεωρολογίας, οἷον περὶ οὐρανοῦ, ἀστέρων, ἡλίου, σελήνης, ἡμέρας, νυκτός, ἀνέμων, βροχῆς, χιόνος· περὶ πεδιάδος, δάσους, ποταμοῦ, θαλάσσης κτλ. φυσικὰ δέ, περὶ ζῶων, φυτῶν καὶ ὄρυκτῶν, πρὸ πάντων μετάλλων, ἐκεῖνα, ὧν ἢ καθ' ἑκάστην λαμβάνουσιν ἢ δύνανται νὰ λαμβάνωσιν οἱ παῖδες αἰσθησιν, ἢ (ἰδίᾳ τὰ τοῦ τρίτου ἔτους) εἶναι περιλάλητα καὶ ἐκ φήμης ἤδη κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον γνωστά, (οἷον ὁ λέων)· ἰδίᾳ διὰ τῶν ζωολογικῶν τοῦ Γ'. ἔτους ἐφροντίσαμεν νὰ γνωρίσωμεν εἰς τοὺς παῖδας ἐκεῖνα τὰ ζῶα ἅτινα εἰσὶν οἱ ἀξιολογώτατοι ἀντιπρόσωποι τῶν κυριωτάτων τάξεων τοῦ ζωικοῦ βασιλείου. Τὰ δὲ ἠθικὰ διηγήματα, μῦθοι, ποιήματα κτλ. διετάχθησαν κατὰ τὰς ὥρας τοῦ ἔτους. Δὲν εἶναι ἐν τούτοις δεσμευμένος ὁ διδάσκαλος νὰ τηρῇ ἀκριβῶς τὴν σειρὰν ταύτην, ἀλλὰ δύναται κατὰ τὴν ἐκάστοτε κατάστασιν τῆς ἡμέρας καὶ τὰς δεσποτικὰς ἢ ἐθνικὰς ἐορτὰς νὰ ἐκλέγῃ τὰ ἀναγνώσματα. Μάλιστα εἶναι ἀνάγκη μεθ' ἑκάστον καθαρῶς διδακτικὸν ἀνάγνωσμα νὰ ἐκλέγῃ ἐν ἠθικὸν διήγημα συγγενοῦς ὑποθέσεως. Διὰ πάντων δὲ τῶν βιβλίων προσεπαθήσαμεν καὶ θὰ προσπαθήσωμεν νὰ ἐπιθέσωμεν καὶ διαφυλάξωμεν τὸν χριστιανικὸν τύπον, καὶ νὰ μὴ περιλάβωμεν μηδὲν, τοῦ ὁποίου ἢ κατὰλήψις νὰ μὴ διευκολύρεται διὰ τῆς ἄλλης διδασκαλίας καὶ διὰ τῆς καθ' ἡμέραν πείρας τῶν παιδῶν.

Τὰ ἐγχειρίδια τῶν τριῶν ἀνωτέρων ἐτῶν θὰ περιέχωσιν ἀναγνώσματα φυσικὰ, γεωγραφικὰ καὶ ἐθνογραφικὰ, ἱστορικὰ καὶ βιογραφικὰ, καὶ ποιητικὰ, ἐκλεγόμενα τὰ ἐκάστου ἔτους καὶ διατασσόμενα τὰ ἐντὸς ἐνὸς ἐκάστου ἔτους κατὰ τὴν ἐκάστοτε στάσιν τῶν ἄλλων μαθημάτων, δηλαδὴ τῶν θρησκευτικῶν, τῶν φυσικῶν, τῆς γεωγραφίας, τῆς ἱστορίας καὶ τῆς ἀριθμητικῆς, οὕτως ὥστε τὰ μαθήματα ταῦτα νὰ συντελῶσιν εἰς κατάληψιν καὶ διασάφησιν τῶν ἀναγνωσμάτων καὶ τὰνάπαλιν τὰ ἀναγνώσματα νὰ συντελῶσιν εἰς ἐξαρσιν τῆς ἀξίας ἐκάστου τῶν εἰρημένων μαθημάτων καὶ ἐξέγερσιν τοῦ ὑπὲρ αὐτῶν διαφέροντος. Ἐν δὲ τῷ ἀναγνωστικῷ τοῦ Δ'. σχολικοῦ ἔτους, ἂν δὲν προεκδοθῇ ἄλλο, τοῦτο ἰδίᾳ ἐπι-

διῶκον, προτιθέμεθα νὰ περιλάβωμεν ἐν παραρτήματι καὶ πᾶσαν τὴν πραγματικὴν ὕλην, ἣτις προσήκει νὰ διδαχθῆ εἰς τὰ ἀτελῆ δημοτικὰ σχολεῖα, ἐν οἷς ἰδιαίτεροι ὥροι διδασκαλίας τῶν πραγματικῶν μαθημάτων δὲν δύνανται νὰ τεθῶσι.

Περὶ δὲ τῆς γλώσσης τῶν ἡμετέρων ἀναγνωστικῶν βιβλίων ἀδυνάτου ὄντος διὰ βραχέων νὰ ἐκτεθῶσι τὰ δέοντα, θὰ ἦτο μάταιον νὰ κάμωμεν λόγον ἐνταῦθα, πρὶν δημοσιευθῆ ἡ περὶ διδασκαλίας τῆς γλώσσης ἐν τοῖς δημοτ. σχολείοις πραγματεία ἡμῶν.

ΣΗ. ΜΩΡΑΙΤΗΣ.

ΠΕΡΙ ΔΙΚΑΙΟΥ ΚΑΙ ΔΙΚΛΙΟΣΥΝΗΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΑΥΤΕΞΟΥΣΙΟΤΗΤΟΣ

Μετάφρασις

ΧΑΡΙΣΗ ΠΟΥΛΙΟΥ

Ἐκ τοῦ ὑπὸ τοῦ Καρόλου Ὀππελ βιβλίου τῶν γονέων.

Ἐκ φύσεως τὰ ὑγιᾶ παιδιά πάντα σχεδὸν ἔχουσι λίαν ζωηρὴν δικαιοσύνης αἴσθημα, καί, ἂν καὶ ὡς τὰ πολλὰ εἰς τὰ κοράσια δὲν ἐμφανίζεται τόσον διακεκριμένον καὶ ἐνεργητικὸν ὡς εἰς τὰ ἄρρενα, ὑπάρχει ὁμως καὶ πασιφανῶς ἐκδηλοῦται. Δεικνύεται δὲ κυρίως κατὰ δύο τρόπους: Πρῶτον δι' αὐστηρᾶς ἐπικρίσεως τῆς διαγωγῆς τῶν ἄλλων, καὶ δεύτερον διὰ τῆς καταπολεμησεως πάσης ἀδικίας, καὶ ἰδίως ἐκείνης, ἣν αὐτὸς ὁ ἴδιος ὑπομένει.

Ἐὰν μάθῃ τὸ παιδίον ὅτι θέλει τις νὰ πράξῃ τι, ὅπερ κατὰ τὴν ιδέαν του εἶνε ἄδικον, ἀμέσως ἐκφράζεται ἐνεργητικῶς: « Δὲν δύνανται νὰ τὸ πράξῃ, » ἢ, θεωροῦν τὸ ἄδικον ὡς ἠθικῶς ἀδύνατον: « Τοῦτο τῷ εἶνε ὅλως ἀδύνατον. » Τοιαῦτα ἤκουσα πολλάκις παρὰ ἄρρένων καὶ κορασίων, καὶ ὡσαύτως παρ' ἀμφοτέρων τῶν γύλων ἤκουσα, ὅτε πρόκειται νὰ γείνη αὐτοῖς ἄδικόν τι, μετ' ἴσης ἐνεργείας νὰ διαμαρτύρωνται: « Τοῦτο οὔτε νὰ τὸ ἀνεχθῶ ἔχω ἀνάγκην οὔτε τὸ ἀνέχομαι. »

Ἄλλὰ δὲν εἶναι ἔπειτα ἄξιον θαυμασμοῦ τὸ νὰ συμβαίνωσιν εἰς τὸν κόσμον τόσαι ἀδικίαι, ἀφοῦ ἡ φύσις ἐνέθηκεν εἰς τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου τὸν νόμον αὐτῆς τόσον σαφῶς καὶ ὠρισμένως; — Οὐχί, δὲν εἶνε ἄξιον θαυμασμοῦ! διότι ἡμεῖς, οἱ ἀνδρωθέντες καταπρίνομεν τὸ αἴσθημα τῆς δικαιοσύνης ἐν τῇ νεότητι καὶ λίαν συχνὰ δυστυχῶς καταστρέφομεν τὴν πρὸς τὴν δικαιοσύνην ὁρμὴν αὐτῆς.